

HIÁNY ÉS JELENLÉT

A HETEDIK MŰTEREM GETTÓ EMLÉKMŰVE
AZ ERZSÉBETVÁROSBAN

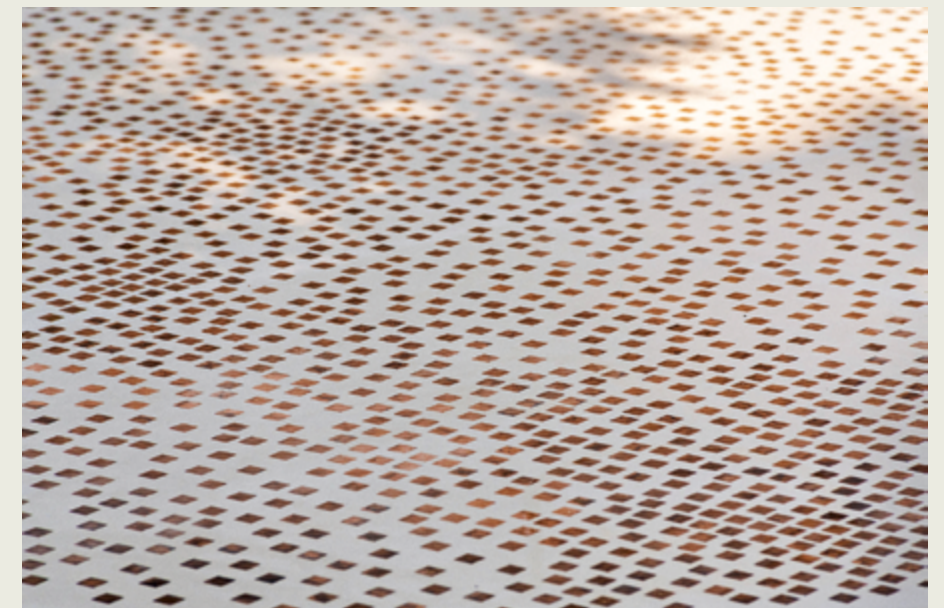

Tervező: SZABÓ LEVENTE DLA, BIRI BALÁZS,
BREUER ANNA, SURJÁN BORBÁLA,
SZILÁGYI SZABOLCS, RÁTGÉBER LÁSZLÓ
| HETEDIK MŰTEREM KFT.
Szerző: MARTINKÓ JÓZSEF
Fotó: BIRI BALÁZS

Jad Vasem. Használjuk akár „kéz és név” vagy „jel és név” fordításban a jeruzsálemi Har HaZikaron hegyen álló emlékhely és dokumentációs központ elnevezését, e két szó kijelöli azt a gondolati horizontot, amin belül a holokauszt örökké velünk élő tragédiáját felfogni és megjeleníteni kötelességünk. Egyszerre szimbolikus, elvont, anyagtalan, univerzális kiterjedésében az egész emberiséggel együtt élő trauma, ugyanakkor a holokauszt minden áldozata saját gondolatokkal, emlékekkel, érzelmekkel, hittel, szeretettel, névvel, lélegzettel, szívvel élő külön világ. Egyszerre személyes és univerzális. Pontszerű és végtelen. Éppen ezért a holokauszt áldozataira emlékező érvényes gesztusoknak e két dimenzióban, a személyes fizikai és a végtelen szellemi dimenzióban kell egyensúlyra találania.

Erre tesznek kísérletet a Hetedik Műterem alkotói, akiknek pályázaton győztes terve a pesti gettó felszabadításának emlékévére egy 2021-ben, Erzsébetváros Önkormányzata által kiírt felhívásra született és az évfordulón valósult meg. Két fő elemében rímel arra a kettősség, amit a bevezetőben próbáltam megfogalmazni, elfogadja az emlékezés és jelenvalóság két síkját, a személyesség és univerzalitás két dimenzióját, ugyanakkor egyfajta mentális térkép, a tragédia konkrét, velünk élő helyszínének megjelölésére törekszik.

Mivel egy szerteágazó, de közös forrású narratíva egyik elemének gondolom az alkotást, engedtessek meg nekem, hogy amolyan kritikai, elemzési támpont gyanánt néhány előképet idézzek meg. A Dohány utcai zsinagóga kertjében 1990-ben avatták fel az Emanuel-emlékfát, Varga Imre szobrászművész alkotását. A zsidó nép történetiségét is megidéző, a gyökerektől fatörzsként összesodort, majd szomorúfűz ágaikként szétbomló acélfa fémleveleire írt neveken túl fontos megemlíteni, hogy az emlékfá mellett egy építészeti jel is a kompozíció része. A törvénytáblákra és a jeruzsálemi templomra egyaránt utaló ívek egyfajta téri kontextust jelölnek ki, ami elemzésünk szempontjából is fontos körülmény. Gunter Demnig német építész botlatókövei (*Stolpersteine*) a nemzetiszocializmus áldozataira emlékeztetik a városok lakóit Európa-szerte. Ott és azok hiányára, ahol élünk és akik akár a felmenőink, a felmenőink szomszédai, tulajdonképpen mi magunk is lehetnénk. Can Togay filmrendező és Pauer Gyula szobrászművész *Cipők a Duna-parton* című alkotása a város, annak folyója, a gyilkosságok helyszíne, a hiány és jelenlét, a cipőkkel mint személyes tárgyakkal megjelenített személyességet szimbolizálja. A hivatkozások végére hagytam a Hetedik Műterem és az akkori Mesteriskolások alkotóinak korábbi,

a Trefort-kerti ELTE kampuszon megvalósult emlékszalagját (2014), ami az építészeti térben, az emlékezés helyének építészeti kontextusában, az egyetemi épületek téglahomlokzatának fugáiba simítva idézi meg a II. világháborúban meghalt egyetemi polgárok emlékét.

Példáimban közös, hogy az emlékezés és a városi, az építészeti kontextus erős kölcsönhatást mutat, illetve a hiány és jelenlét kettősségéből fakadó gondolatiság hatja át. Visszatérve Hetedik Műterem gettó-emlékművének elemzésére, fontos kiemelni az emlékmű két fő elemét, ami ugyancsak jelkép és kontextus kölcsönösségében értelmezhető. Az egykori pesti nagy gettó határa 16 utcát szelt át, így a 16 utcán átfutó egykori palánk helyén 16-16, összesen 32 db határt jelölő elemet helyeztek a járdába az alkotók a „A pesti gettó határa / 1944. XII. 10-1945. I. 18.” felirattal. Ezek a jelek jelölik ki annak a mentális térképnek a határvonalát, ami a hétköznapi városi térhasználók számára egyfajta felhívó jelleggel bírnak. Ez a hétköznapiság a személyesség és azonosulás újabb rétege, hiszen utal az áldozatok mindennapi életére, szabad sétáira, ami a gettó határain belül megszünt hétköznapi tevékenységnek lenni. A megújított Klauzál tér parkjának közepén található kőkorong helyének pontos kijelölése, mérete, a téren ideiglenes eltemetett áldozatok száma, a felszabadított gettóban uralkodó tragikus állapotokra történő szimbolikus utalás, illetve a gettó területén összezsúfolt polgártásaink és a városból erőszakkal kihalított tér fizikai mennyisége közötti összefüggések egyfajta szimbolikus mintázattá, emlékekből, adatokból szőtt mátrixszá állnak össze az emlékmű másik elemében. Ez a felszínén sírként (?), házakként(?), lábnyomokként (?), talapzatkén (?) is elemezhető, kör alaprajzú kő sajátos kisugárzással bír. Szemben a palánkok helyét kijelölő, szinte láthatatlan sávokkal, ez a pont olyan, amihez oda kell menni. Szép gesztus, hogy a hétköznapiság és hiány állandó jelenvalósága mellett, az emlékezés aktív, odaforduló gesztusára is történt utalás az emlékmű-együttesben.

A Hetedik Műterem alkotói érvényes, a személyes és univerzális egyensúlyára törekvő művet valósítottak meg. Erős kisugárzása egyfajta (emlékezet)aurát képes létrehozni térben és időben.

Az egyre halványabb emlékű, traumatikus múltat egyetlen, helyhez kötött objektumban megfogalmazni nem lehet, így a tervezők egy olyan emlékhely kialakítását javasolták, amely a teljes térbeli kontextus vizualizációjára törekszik

Generáltervező:
HETEDIK MŰTEREM KFT.

A 2023-2024-ben
megvalósuló mű tervezői:
SZABÓ LEVENTE,
BIRI BALÁZS,
RÁTGÉBER LÁSZLÓ

A 2021-es tervpályázat
tervezői: SZABÓ LEVENTE,
BIRI BALÁZS, BREUER ANNA,
SURJÁN BORBÁLA,
SZILÁGYI SZABOLCS

Grafika, tipográfia:
POLGÁRDI ÁKOS

Megrendelő:
ERZSÉBETVÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

A központi, pontszerű elem elhelyezésénél az 1944-es állapotot – az erőteljes központ köré koncentrikusan ültetett fákkal alakított teret – vették alapul